

ВОВЧИК-БЛАКИТНА ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА

кандидатка психологічних наук, старша наукова співробітниця, провідна наукова співробітниця лабораторії екологічної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ

МІЖПОКОЛІННА ВЗАЄМОДІЯ В СІМ'Ї ЯК РЕСУРС

В статті аналізується проблема міжвікової, міжпоколінної взаємодії в контексті розуміння можливостей ресурсності такого роду взаємодії в різних соціальних середовищах, передусім – сімейному.

Міжпоколінні стосунки продовжують відігравати значну роль в глобальному суспільному масштабі, а також в житті кожної окремої людини на певному етапі її життєвого шляху. Кризові явища, які супроводжують сучасну сім'ю ставлять під загрозу саме її існування, а отже створюють зони напруження та неблагополуччя як в системі молодші члени родини - старші, так і в системі, «діти –соціум», «дорослі-соціум». Міжпоколінна взаємодія в родині є особливим видом соціальної взаємодії, котра базується на прямому чи опосередкованому спілкуванні представників різних поколінь та виконує комунікативну, освітню, виховну та інші функції через механізми передачі досвіду від старших до молодших та передачі досвіду від молодших до старших поколінь. Активізація цих функцій та збагачення їхнього змістовного наповнення може виступати вагомим ресурсом переживання суб'єктивного благополуччя кожним з членів сім'ї.

Ключові слова: *міжпоколінна взаємодія, сучасна сім'я, генеративність, ресурсне середовище*

Актуальність. Сучасний світ характеризується стрімкими змінами, що мають тенденцію до прискорення. Нове покоління дітей опиняється у якісно новому середовищі, яке різко відрізняється від того, в якому зростали їхні батьки та прабабушки. Міжвікові стосунки відіграють велику роль як в плані опанування соціально-культурним досвідом, так і у становленні окремої особистості в середовищі сімейному, освітньому, інформаційному, трудовому тощо. Досвід успішного міжвікового спілкування виявляється запитаним в різноманітних ситуаціях життєдіяльності людині і дає переваги тим, хто має його та вмilo послуговується. Трансляція життєвого досвіду від старших до молодших завжди була і лишається важливою умовою проходження певних вікових етапів та особистісного зростання особистості. Мотивація, котра пов'язана з прагненням «втїлити себе», «продовжити

себе» в наступних поколіннях свідчить про достатній рівень особистісної зрілості та психологічного здоров'я людини.

Першим середовищем, де особистість опановує досвід міжпоколінних стосунків є родинне середовище. Це взаємини, що складаються з мамою, батьком, сестрами, братами, бабусями, дідусями та іншими родичами. Від досвіду, отриманого в перші етапи онтогенезу значною мірою залежить готовність налаштованість на міжвікові стосунки, що збагачують учасників взаємодії, чи такі, які використовуються лише задля отримання односторонніх преференцій та переваг. Складність та неоднозначність феномену міжпоколінної взаємодії обумовлює нагайну необхідність розробки цього напрямку дослідження.

Постановка наукової проблеми. Сім'я нині переживає кризу, що виявляється у явищах соціального неблагополуччя (розпад сім'ї, алкоголізм, сирітство), а також особистісного неблагополуччя. Сучасне велике місто, як продукт егорієнтованої цивілізації всім своїм розвитком зорієнтоване на особистість та її цінності (кар'єра, влада, слава, успіх). На противагу цінностям громади та родинності людині індивідуальній простіше відповідати запитам сучасного суспільства (технологізованого та урбанізованого), ніж людині сімейній. Власне сімейні цінності не дуже добре вбудовуються та корелюють з цінностями мегаполісу. Тому «впізнавання» системних цінностей та їх прийняття, примирення з персональними орієнтирами членів власної а також інших сімей, виглядає доволі утрудненим.

Запитаними сьогодні є стратегія самозбереження сім'ї та окремі тактики цього самозбереження і розвитку. Нині в Україні спостерігається тенденція, що зафіксована в багатьох країнах світу до поширення розширеної, або кількопоколінної / багатопоколінної сім'ї, що є своєрідною відповіддю на напружений характер та критичний темп життєдіяльності, що задається сучасним високотехнологічним урбанізованим суспільством. В залежності від якості та особливостей наповнення середовища тими, чи іншими елементами, можна прослідкувати його варіативність та міру наближення (чи віддалення) до екологічно орієнтованого.

Сімейне середовище визначаємо як психологічну реальність котра містить в собі організовані (цілеспрямовано чи стихійно) умови для розвитку особистості, які охоплюють просторово-предметне, міжособистісне, культурне, інформаційне та інші оточення, де відбувається співдетерміна-

ція розвитку всіх її членів. Психологічною сутністю сімейного середовища є сукупність діяльнісно-комунікативних зв'язків членів сім'ї, які задають і водночас є проявами стосунків.

Міжпоколінна взаємодія в родині є особливим видом соціальної взаємодії, котра базується на прямому чи опосередкованому спілкуванні представників різних поколінь, де створюється середовище емоційних, діяльнісних проявів в системі «старші-молодші». Така взаємодія виконує низку функцій: комунікативну, освітню, виховну та інші через наступні механізми: трансгенерації (передача досвіду від старших до молодших поколінь) та префігурації (передачі досвіду від молодших до старших поколінь). Активізація цих функцій та збагачення їхнього змістовного наповнення за певних психолого-педагогічних умов може виступати вагомим ресурсом переживання суб'єктивного благополуччя кожним з членів сім'ї.

В цьому контексті вважаємо за доцільне розглянути концепт генеративності, який ввів в обіг Е.Еріксон, визначивши її як потребу дорослої особистості реалізувати себе у формах діяльності, результати якої «переживуть» саму людину. Відповідно до позиції Е.Еріксона (11, С. 63) «люди старшого віку можуть і повинні підтримувати генеративну функцію. цей мінімум життєвої активності, необхідний для того, щоб залишатися дійсно живим». Справді, зобов'язання щодо виховання молодшого покоління, яке виявляється у щоденних прагненнях та відповідній їхній реалізації засвідчує і певну вікову тенденцію, і тенденцію соціальну.

Генеративність, як зацікавленість у наступних поколіннях та їх вихованні, виявляють представники старших поколінь у різноманітних проявах життєдіяльності в різних сферах, передусім у родині. Визначаючи цей психологічний феномен у своїх дослідженнях Мак Адамс та Аубін позиціонують його структуру, до якої входять наступні складові: соціальний контекст, спрямованість на наступні покоління, визначення генеративних цілей, дій для їх досягнення, наративний зміст дій та прагнення до символічного безсмертя.

Генеративність позиціонується як прагнення брати участь в житті інших людей та наявність власного внеску в суспільство та оточуючий світ таких часток, які проіснують довше за життя людини, котра зробила цей внесок. Людина, що характеризується генеративністю, згідно наукової позиції Д.Брайнінга, має особливі переваги перед іншими людьми через те,

що саме такі люди здатні подолати соціальні негаразди серед яких погіршення екології, перенаселеність, неконтрольоване технологічне зростання. Отже завдяки так званій «людині генеративній» та її творчим потенціям відбуватиметься сприятливий процес оздоровлення середовища та виживання людства. [9,10, 12,15].

Дослідження Ж.Котре, який аналізував велику кількість життєвих історій, самозвітів та автобіографічних матеріалів, показало можливість класифікації генеративності. Так виділено було біологічну (зачаття та народження дитини), батьківську (піклування про дітей, забезпечення життєдіяльності, любов, виховання, долученні до традицій, ритуалів родини; технічну (навчання, як головна мета і стосунки складаються за принципом наставник-учень в процесі передачі знань, вмінь, навичок; культурну (передача смислів суспільства від старших до молодших за умови розуміння молодшими поколіннями особливостей культури та суспільства в цілому. Різні прояви генеративності можуть більш яскраво виявлятися в певні вікові періоди життєдіяльності людини. [3,9,13].

Міжпоколінна взаємодія виявляється у розвитку піклування про інших людей і поширення з одного об'єкту (наприклад власні діти, чи онуки) на множину об'єктів (відомих та невідомих представників молодшого, чи майбутніх поколінь). Така поведінка є також і передумовою формування почуття реалізованості, самоздійснення особистості та прийняття свого життєвого шляху. Згідно з позицією Е.Еріксона та його послідовників генеративність сприяє покращенню життя наступних поколінь, нащадків, а також є показником психологічного благополуччя людини [10, 11 ,14].

В сучасному мінливому світі представники старшого покоління не так багато вже і можуть запропонувати для вирішення проблем, перед якими опиняються молодші покоління і їхня роль хранителів традиційної мудрості значно слабшає. Еріксон зауважує, що темпи технологічних змін і накопичення людством знань відбувається такими прискореними темпами по всьому світі, що навички та погляди нинішнього покоління мають дуже обмежену цінність для освоєння світів дітьми та внуками вже в скорому майбутньому [10]. Дослідники проблеми Мак Адамс, Харт та Маруна дали назву такому феномену: «поколінна невідповідність». В багатьох розвинених суспільствах невідповідність в освітньому рівні між поколіннями тягне за собою подальшу втрату статусу старших, літніх людей. Нерідко

спроби представників старшого покоління допомогти дітям та онукам наражаються на відмову та критику. Причина лежить у різних способах життя та підходах до життя в цілому. Щоб уникнути такого роду непорозуміння та конфліктів старші залишають за собою більш пасивну позицію, вичікуючи на запрошення чи пропозиції з боку молодших, або задовольняються рутинною хатньою роботою. [7,16].

Важливо відзначити, що передача спадщини може бути досягнута шляхом створення ідей та продуктів і люди похилого віку, усвідомлюючи розрив між їхнім досвідом та новими елементами суспільного розвитку, визначаються насамперед з передачею моральних та поведінкових кодів. За такої позиції старші, головним чином, передають свої життєві історії подолань труднощів і виступаючи моделлю поведінки, характеру, вбачають у цьому своєрідний спосіб утворення простору реального впливу на події життя окремих членів та сім'ї в цілому. [2, 4,10,17]

Аналіз літературних джерел свідчить про фіксацію авторами певних контрастних даних. З одного боку відмічаються зміни культурних норм і більших соціальних трансформацій, які характеризують сучасні суспільства, що виявляється у збільшенні дистанції, розриву між старшим і молодшими поколіннями. Також акцентуються відмінності щодо їхніх знань, навичок, цінностей, способу життя, що знецінює внесок людей похилого віку в суспільство. Водночас дослідники виявляють щоденну активну та різнопланову взаємодію літніх людей, їхніх нащадків та інших членів суспільства. Помітною є тенденцію до зменшення або й відсутності поваги та вдячності за внесок літніх людей у життя родини, або роботу в межах більш широкого соціального контексту (поширене явище ейджизму, зокрема). На нашу думку, важливими є не власне наявність потенцій до взаємодії з молодшими задля досягнення генеративних цілей, а те почуття суб'єктивного благополуччя, яке переживають літні люди, відчуваючи вдячність та вияви поваги, поцінування за їхні генеративні прояви.

Низка досліджень засвідчила що генеративність корелює із відчуттям присутності сенсу життя, наявністю цілі та є одним із чинників психологічного благополуччя особистості. В контексті індивідуального життєвого шляху генеративність стає частиною ціннісної сфери особистості, ґрунтуючись на потребі бути потрібним іншій людині, чи людям, самореалізуватись таким чином. [7,13,14, 15,16].

Осмилення та аналіз сучасного сімейного середовища в контексті проблематики міжпоколінних зв'язків та генеративності, на нашу думку, задає орієнтацію на науковий та практичний пошук можливих ресурсних зон та форм взаємодії, що зміцнюватимуть та розвиватимуть середовище сучасної сім'ї та поширюватимуться на інші соціальні середовища.

Сім'я, яка складається з представників кількох поколінь, чи живуть вони під одним дахом, чи в різних помешканнях, є доволі поширеним різновидом сучасної сім'ї. Разом з тим, за свідченням дослідників в урбанізованому суспільстві сім'я, що складається з кількох поколінь, є більш характерною для нижніх шарів середнього класу і груп досить низького соціального та економічного статусу. Саме останнє часто перешкоджає виявленню позитивних адаптивних та розвивальних можливостей такої сім'ї, натомість часто-густо фокус уваги концентрується навколо її недоліків.

Більшість сучасних робіт з аналізу міжпоколінної, міжвікової взаємодії присвячені розгляду причин конфліктів між представниками різних генерацій та практично відсутні роботи, спрямовані на демонстрацію методів та прийомів збереження міжпоколінної наступності, збереження оригінальності кожної з генерацій, оптимізації міжвікової взаємодії в сімейному середовищі. Тому потужним резервом розвитку здорового сімейного середовища є смислова міжпоколінна взаємодія, побудована на взаємній пошані, взаєморозумінні, діалозі між представниками різних поколінь, зокрема і спільне дозвілля [2, 3,4,5,14,15,17].

Сучасна міська сім'я, зокрема і українська, що переживає відповідні світовим тенденціям трансформації, характеризується багатоваріантністю, коли поширення набуває нуклеарна сім'я, разом з тим продовжує успішно функціонувати розширена сім'я, або багатопоколінна сім'я. В такого сімейного середовища (не обов'язковим є факт проживання членів сім'ї на одній території, в єдиному просторі) взаємини між представниками різних вікових груп можуть характеризуватись різною мірою емоційної близькості, чи дистанціонування, частотою взаємодії, змістовним наповненням цієї взаємодії тощо. Найбільш тісними виявляються стосунки між дітьми – з одного боку та дорослими і людьми похилого віку, в той час як найбільш нетривкими та спорадичними є стосунки в системах «підлітки – дідуся, бабусі» [4,17].

Взаємодія, де учасниками є «старший» та «молодший» має свою психологічну специфіку, а також ціннісне значення, соціально-статусну специфіку, що задається певною асиметрією можливостей, а також прав і обов'язків. Вікова стратифікація, вікові стереотипи та уявлення про власності та можливості людей того, чи іншого віку створюють поле рольових очікувань, які суттєво впливають на характер міжвікової взаємодії (за І.Коном). Старшому учаснику взаємодії його позиція забезпечується багатим життєвим досвідом, знаннями, впевненістю у власних діях та рішеннях. Рольова участь у міжвіковій взаємодії може змінюватись в просторі та часі, завдяки цьому змінюються і механізми, які активують поведінку учасників взаємодії. Так, наприклад, вступаючи у взаємодію в позиції «молодший» зазвичай включається механізм наслідування, коли активно та ефективно відбувається орієнтація на «зону найближчого розвитку» (За Л.С.Виготським). Для тих випадків, коли учасник взаємодії входить у спілкування з позиції «старший», найбільш задіяним виявляється механізм так званого «соціального дорослішання», «соціальної відповідальності».

На наше переконання за доброї організації взаємодії, підтримки у повсякденних справах саме сім'я, яка складається з кількох поколінь, виявляється ефективною та досконалою завдяки потенціалу багатоваріантності та гнучкості. Ясна річ, що така сім'я не перебуває у вакуумі, а потребує певного стійкого контексту оточуючого середовища - соціального, освітнього, просторового, інформаційного та ін.

Метою нашого дослідження було з'ясувати особливості спілкування мешканців великого міста - дідусів –бабусь з онуками під час дозвілля.

Дослідження охоплювало 58 бабусь та 17 дідусів, які живуть у столичному місті та допомагають виховувати онуків віком від 3 до 10 років. Застосовувались структуроване інтерв'ю та спостереження за міжпоколінною взаємодією. При проведенні інтерв'ю були використані запитання, що містяться у методиці «Список проявів генеративної поведінки» (Generative Behaviour Checklist), котра спрямована на прослідковування ступені спрямованості представників старшого покоління на «втілення себе» в наступних поколіннях через певну поведінку, що і отримала назву «генеративності», запропоновану Е.Еріксоном. Серед таких поведінкових проявів є такі, які фіксуються, зокрема відповідями на запитання такого характеру: слугую рольовою моделлю для молодших; читаю книжки дітям;

ремонтую дитячі іграшки; навчаю молодших, що таке добре і погано, правильно і неправильно; опановую нові навички та вміння; розказую комусь про своє дитинство; вмію гарно навчати, передавати навички, тощо.

Частина учасників взаємодіяла зазвичай з онуками в ситуації відвідання дому дітей, інша -забирала онуків до свого помешкання.

Аналіз отриманих даних засвідчив, що рівень задоволення спілкуванням та результатами взаємодії були значно вищими у групі бабусь та дідусів, які забирали онуків до себе додому ($p < 0,001$). Структуроване спостереження за експресією, змістом та насиченістю взаємодії також показало більшу ступінь конгруентного міжпоколінного спілкування саме у цій групі ($p < 0,05$). Аналіз даних, отриманих в ході дослідження засвідчив більшу ефективність міжпоколінної взаємодії, що відбувається в умовах власного помешкання, тобто того середовища представників старшого покоління, де просторові характеристики та предметно-побутові особливості є звичними, освоєними і добре відлагодженими, а також максимально співвідносяться із комфортним часовим темпоритмом. Почуваючись більш вільно та незалежно саме у своєму середовищі бабусі та дідусі більш творчо та варіативно виявляють свою індивідуальність та ініціативно використовують власні життєві надбання для трансляції молодшим членам сім'ї.

Висновки. Активізуючи відпрацьовані форми взаємодії, які базуються на традиціях та особистісно забарвлених переживаннях, старші члени сім'ї виявляють більш високий рівень задоволення результатами свого спілкування з онуками та онучками. Молодші члени сім'ї, занурюючись у простір, освоєний старшими, виявляють відповідно високий рівень зацікавленості та сприйнятливості до занять та спільного проведення часу. Представники старшого покоління в ході міжвікової взаємодії активно вправлялись у передачі навичок у побутовій діяльності (приготування страв, догляд за рослинами, тваринами), рукоділлі, майструванні, художній діяльності, долучення до надбань народної традиційної культури (пісні, вірші, танці), традиційних ремесел. Молодші, використовуючи наданий простір та потенціал старших не лише споживають запропоноване старшими, а й трансформують середовище спілкування, від початку задане старшими. Вони часто-густо виступають у ролі своєрідних модифікаторів простору міжвікової взаємодії, оновлюючи традиційний досвід, заохочуючи старших до оволодіння навичками, що увійшли до арсеналу молодшого поко-

ління вже «з пелюшок» (опанування гаджетами, програмами та інструментами, можливостями інтернету тощо).

Отже результати нашого дослідження дозволяють позиціонувати спільне проведення часу представниками різних поколінь, як таке, що створює і в старших, і в молодших учасників міжвікової сімейної взаємодії суб'єктивне відчуття безпеки та свободи, меншого тиску часових рамок, пов'язаних з вимогами високотехнологічного суспільства до напруженого графіку роботи та навчання (час дорівнює гроші). Вже сама зміна середовища та діяльності (форми та змісту її), стимулює розвиток тих боків особистості дитини, які часто бувають заблокованими або не потрапляють до поля уваги батьків. Формула розвивальної взаємодії дитини з бабусями-дідусями за таких умов включає наступні елементи: характерне предметно-просторове, фізичне середовище, де господарями є саме представники старшого покоління; часовий проміжок – від незначного (на декілька годин) до кількох днів на вихідні, до тривалого (місяці під час канікул); різноманітність занять у різних сферах людської життєдіяльності (природа, музика, ремесла, образотворче мистецтво, ігри, читання, практичні навички, фізкультура, спорт).

Попри зміну соціокультурного контексту життєдіяльності поколінь у міжпоколінній взаємодії цінний життєвий досвід старших засвоюється та зберігається молодшими як сімейні традиції та сімейний полілог. Сімейне середовище в такому випадку об'єднує елементи, котрі сприятимуть розвитку функціонального стану організму кожного з членів сім'ї, активації адаптаційних ресурсів, опірності до негативних впливів, підтриманню емоційного комфорту, оптимізації взаємодії, а також закладатиме базис їхнього саморозвитку, «саморуху».

Міжпоколінна взаємодія, будучи складним та неоднозначним процесом, є тим простором, де перетинається індивідуальний життєвий досвід кожного члена родини, який насичений історичними подіями, подіями локальними та вузького сімейного кола. Така взаємодія в конкретних життєвих ситуаціях функціонування родини може виступати як вагомий ресурс, посилюючи індивідуальні характеристики старшого і молодшого учасників взаємодії. За таких умов посилюється і життєстійкість, і здатність протистояти непростим ситуаціям, які виникають в житті кожної людини. З

іншого боку такого роду взаємодія може послаблювати її учасників, виснажуючи та перетворюючи на вразливих, чи безпорадних її учасників.

Вихідним в такого роду взаємодії є пошук того психологічного балансу, що гарантує двосторонню вигоду, ситуацію «win-win», коли різноманітні зустрічні інформаційно-діяльнісні дії від старших до молодших та від молодших до старших утворюють соціокультурне середовище, яке має характеристики надбань досвіду минулого та нового знання, орієнтованого в майбутнє. Останнє можливо за умов взаємної поваги та відкритості, прийняття та любові.

Список використаних джерел

1. Верник А.Л., Вовчик-Блакитна Е.А., Проблема ресурсов жизнедеятельности личности // International scientific-practical conference «Forming of Modern Educational Environment: Benefits, Risks, Implementation mechanisms», September 29th, 2017, Tbilisi, Georgia
2. Вовчик-Блакитна О.О., Гурлева Т.С. Якість життя – умова та результат міжпоколінної взаємодії в сім'ї / О.О. Вовчик-Блакитна, Т.С. Гурлева // Екологічна психологія : хрестоматія / за ред. І.І. Шлімакової – Харків : Видавництво «Діса Плюс», 2016. – С. 227-233
3. Кон И.С Ребенок и общество. - М.: главная редакция восточной литературы изд-ва «Наука»,1988.
4. Микляева А.В. Психология межвозрастных отношений. Монография. – МО.: СВИВТ, 2014. – М. Изд-во Перо, 2014
5. Седих К.В. Психологія сім'ї / К.В.Седих Психологія сім'ї - Видавництво Академія 2019
6. Швалб Ю.М. Еколого-психологічні виміри способу життя / Ю.М. //Актуальні проблеми психології: Зб.наук.праць Ін-ту психології ім.Г.С.Костюка НАПН України – К., – Т.7. – Вип.5.– Ч.2. – С.294-301.
7. McAdams, D.P., Hart, H.M., & Maruna, S. (1998). The anatomy of generativity. In D.P. McAdams and E. de St. Aubin (Eds.), *Generativity and adult development: How and why we care for the next generation* (pp. 7-43). Washington, D.C.: APA Press.
8. Bengtson VL. Beyond the nuclear family: The increasing importance of multigenerational bonds. *Journal of Marriage and Family*. 2001;63:1–16.
9. Bruwning D.S Generative man.Psychoanalytic perspectives. Philadelphia, Westminster Pressl,1973.274p.5.
- 10.Erikson E.H.Insight and responsibility. New York:W.W. Norton and Company, Inc.,1994.256p.
- 11.Erikson EH. The life cycle completed: Extended version with new chapters on the ninth stage of development by Joan M. Erikson. New York: Norton; 1997.
- 12.Erikson EH. Childhood and society. 2nd ed. New York: Norton; 1963.
- 13.Kotre J. Outliving the self: How we live on in future generations. Baltimore: Johns Hopkins University Press; 1984.

14. Richard A. Settersten, Jr., Gunhild O. Hägestad_What's the Latest Cultural Age Deadlines for Family Transitions, *The Gerontologist*, Volume 36, Issue 2, 1 April 1996, Pages 178–188, <https://doi.org/10.1093/geront/36.2.178>
15. Riley, M. W., & Riley, J. W. (1993). Connections: Kin and cohort. In V. L. Bengtson & W. A. Achenbaum (Eds.), *The changing contract across generations*. New York: Aldine de Gruyter
16. Troll, L. (1985). The contingencies of grandparenting. In V. L. Bengtson & J. Robertson (Eds.), *Grandparenthood* (pp. 135–150). Beverly Hills, CA: Sage.
17. Vovchyk-Blakytina O.O., Gurlieva T.S. Current trends of ecologization of intergenerational interaction / O.O. Vovchyk-Blakytina, T.S. Gurlieva // «Teoretyczne i badania stosowane w dziedzinie pedagogiki, psychologii i nauk społecznych». – Kielce, Rzeczpospolita Polska 28-29 grudnia 2017 r. – S. 225-228.–

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Vernik A.L., Vovchyk-Blakytina E.A., Problema resursov zhyznede-yatelnosti lychnosti // International scientific-practical conference «Forming of Modern Educational Environment: Benefits, Risks, Implementation mechanisms», September 29th, 2017, Tbilisi, Georgia
2. Vovchyk-Blakytina O.O., Hurlieva T.S. Yakist zhyttia – umova ta re-zultat mizhpokolynnoi vzaiemodii v simi / O.O. Vovchyk-Blakytina, T.S. Hurlieva // Ekolohichna psykholohiia : khrestomatiia / za red. I.I. Shlimakovoï – Kharkiv : Vydavnytstvo «Disa Plus», 2016. – S. 227-233
3. Kon Y.S .Rebenok y obshchestvo. - M.: glavnaia redaktsiia vostochnoi lyteratury yzd-va «Nauka»,1988.
4. Mykhaieva A.V. Psykholohiia mezhvozrastnykh otnosheniï. Monohra-fiia. – MO.: SVYVT, 2014. – M. Yzd-vo Pero, 2014
5. Sedykh K. Psykholohiia simi / K.Sedykh - Vydavnytstvo Akademiia 2019
6. Shvalb Yu.M. Ekoloho-psykholohichni vymiry sposobu zhyttia / Yu.M. //Aktualni problemy psykholohii: Zb.nauk.prats In-tu psykholohii im.H.S.Kostiuka NAPN Ukrainy – K., – T.7. – Vyp.5.– Ch.2. – S.294-301.
7. McAdams, D.P., Hart, H.M., & Maruna, S. (1998). The anatomy of generativity. In D.P. McAdams and E. de St. Aubin (Eds.), *Generativity and adult development: How and why we care for the next generation* (pp. 7-43). Washington, D.C.: APA Press.
8. Bengtson VL. Beyond the nuclear family: The increasing importance of multigenerational bonds. *Journal of Marriage and Family*. 2001;63:1–16.
9. Bruwning D.S Generative man.Psychoanalytic perspectives. Philadelphia, Westminster Press,1973.274p.5.
10. Erikson E.H.Insight and responsibility. New York:W.W. Norton and Company, Inc.,1994.256p.
11. Erikson EH. The life cycle completed: Extended version with new chapters on the ninth tage of development by Joan M. Erikson. New York: Norton; 1997.
12. Erikson EH. Childhood and society. 2nd ed. New York: Norton; 1963.
13. Kotre J. Outliving the self: How we live on in future generations. Baltimore: Johns Hopkins University Press; 1984.
14. Richard A. Settersten, Jr., Gunhild O. Hägestad Whats the Latest Cultural Age Deadlines for Family Transitions *The Gerontologist*, Volume 36, Issue 2, 1 April 1996, Pages 178–188, <https://doi.org/10.1093/geront/36.2.178>
15. Riley, M. W., & Riley, J. W. (1993). Connections: Kin and cohort. In V. L. Bengtson & W. A. Achenbaum (Eds.), *The changing contract across generations*. New York: Aldine de Gruyter

16. Troll, L. (1985). The contingencies of grandparenting. In V. L. Bengtson & J. Robertson (Eds.), *Grandparenthood* (pp. 135–150). Beverly Hills, CA: Sage.
17. Vovchyk-Blakytна О.О., Gurlieva Т.С. Current trends of ecologization of intergenerational interaction / О.О. Vovchyk-Blakytна, Т.С. Gurlieva // «Teoretyczne i badania stosowane w dziedzinie pedagogiki, psychologii i nauk społecznych». – Kielce, Rzeczpospolita Polska 28-29 grudnia 2017 r. – S. 225-228.

Вовчик-Блакитна Е.А.

МЕЖПОКОЛЕННОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ В СЕМЬЕ КАК РЕСУРС

В статье анализируется проблема межвозрастного, межпоколенного взаимодействия в контексте понимания ресурсности такого рода взаимодействия в разнообразных социальных средах, семейной прежде всего. Межпоколенное взаимодействие продолжает занимать важное место в глобальном социальном масштабе, равно как и в жизнедеятельности отдельных людей на том или ином возрастном этапе. Кризисные явления, сопровождающие современную семью угрожают ъ целостности и создают зоны напряжения и неблагополучия в отдельных семейных и социальных системах. Межпоколенное взаимодействие в семье будучи особым видом контактов выполняет коммуникативную, образовательную, культурную, воспитательную и другие функции посредством механизма передачи опыта от старших к младшим и передачи опыта младших – представителям старших поколений. Активизация этих функций обогащение их смыслового наполнения может выступать существенным ресурсом переживания субъективного благополучия каждым членом семьи.

Ключевые слова: *межпоколенное взаимодействие, генеративность, современная семья, генеративность, ресурсная среда.*

Vovchyk-Blakytна О.

INTERGENERATIONAL INTERACTION IN THE FAMILY AS A RESOURCE

The article analyzes the problem of intergenerational interaction in the context of understanding the possibilities of the resourcefulness of this kind of interaction in different social environments, first of all – in the family.

Such kind of relationships continue to play a significant role on the global social level as well as in the life of each individual at a certain stage of life. Crisis phenomena that accompany a modern family endanger the very existence of it, and thus create areas of tension and disadvantages both in the system of younger and older, and in the system children - socium, adult-socium. Interpersonal interaction in the family is a special type of social interaction based on the direct or indirect communication of representatives of different generations and performs a number of communicative, educational, behavioral and other functions through the mechanisms of transfer of experience from senior to younger generations and the transfer of experience from younger to senior generations. The activation of these functions and the enrichment of their content can be a significant resource for subjective well-being of each family member.

Key words: *intergenerational interaction, modern family, generative, resource environment*